

KAELO KA KAROLO YA TAOLO YA TSAMAIISO YA KARATA YA MADUO YA B-BBEE

1. Re bo mang?

Khomišene ya Maatlafatso e e Anameng ya Bantsho mo Ikonoming (Khomišene ya B-BBEE") e tlhomilwe jaaka setheo mo tsamaisong ya Lefapha la Kgwebo, Intaseteri le Kgaisano ("**dtic**") ka Molao wa Maatlafatso e e Anameng ya Bantsho mo Ikonoming wa No. ya 53 wa 2003 jaaka o tlabolotswe ka Molao wa Maatlafatso e e Amaneng ya Bantsho mo Ikonoming wa No. ya 46 wa 2013 (Molao wa B-BBEE"). Khomišene ya B-BBEE e laetswe go, gareng ga tse dingwe, okamela, lebelela le go rotloetsa Molao wa B-BBEE. Dithata tseo di diragadiwa kwa ntle ga poifo, go rata kgotsa go gobeletla le go ya ka mesola le metheo e e kailweng mo karolong ya 195 ya Molaotheo.

2. Taolo ya Tsamaiso ke eng?

Taolo ya Tsamaiso ke karolo ya Karata ya maduo ya B-BBEE jaaka e tlahositswe mo Melawaneng e e Tlabolotsweng ya Tiro e e Siameng le go batla go oketsa boemedi jwa Batho ba Bantsho mo maemong a a botlhokwa a boeteledipele. Taolo ya Tsamaiso e lebisela mogopolo mo go akaresetseng le mefutafuta le go nna le seabe ga nnete mo go direng ditshwetso mo botong, tsamaiso ya khuduthamaga le maemo a tiragatso a ditheo, le go laola dithoto ke batho ba Bantsho. Karolo ya Taolo ya Tsamaiso e lekanya selekanyo se batho ba Bantsho ba emetsweng ka sona mo maemong a boto, khuduthamaga, a a seng a khuduthamaga, maemo a tsamaiso e kgolwane le e e kwa tlase mo mekgatlhong, ga e sekaseke fela mefutafuta ya setlhopha sa boeteledipele gape e netefatsa gore batho ba Bantsho ba emetswe ka tekatekano mo ditotweng tsa Baagi ba ba Mo Ikomoning (EAP), le go oketsa maemo a boemedi jwa basadi ba Bantsho mo tsamaisong.

The maatlafatso dibontshi ya Tsamaiso Taolo gantsi e lekanya Boemedi jwa batho ba Bantsho mo go tse di latelang:

- Go nna le seabe mo botong, go go akaretsang bakaedi ba khuduthamaga
- Tsamaiso e nngwe ya khuduthamaga
- Go nna le seabe mo Tsamaisong e Kgolwane
- Go nna le seabe mo tsamaisong e e mo magareng
- Go nna le seabe mo tsamaisong e e kwa tlase
- Badiri ba ba nang le bogole

Lenaneo le le fa tlase le tlhalosa dintlha tsa karata ya maduo ya Taolo ya Tsamaiso:

Sebontshi	Go kala dintlha	Setotwa sa kobamelo
Go nna le seabe mo Botong		
Se se ka diregang go tlhopha ditshwanelo ya Bantsho maloko a boto jaaka phesente ya maloko otlhe a boto	2	50%
Ditshwanelo tse di diregang tsa go tlhopha basadi ba bantsho ba maloko a boto jaaka phesente ya maloko otlhe a boto	1	25%
Bakaedi ba bantsho ba khuduthamaga jaaka phesente ya bakaedi botlhe ba khuduthamaga	2	50%
Bantsho ba basadi khuduthamaga bakaedi jaaka phesente ya bakaedi botlhe ba khuduthamaga	1	25%
Tsamaiso e Nngwe ya Khuduthamaga:		
Tsamaiso ya Bantsho ya Khuduthamaga jaaka phesente ya bakaedi ba bangwe botlhe ba Khuduthamaga	2	60%

Basadi ba bantsho ba Khuduthamaga Tsamaiso jaaka phesente ya bakaedi ba bangwe botlhe ba Khuduthamaga	1	30%
Tsamaiso e Kgolwane:		
Badiri ba Bantsho mo Tsamaisong e Kgolwane jaaka phesente ya Tsamaiso yotlhe e Kgolwane	2	60%
Badiri ba basadi ba Bantsho mo Tsamaisong e Kgolwane jaaka phesente ya Tsamaiso yotlhe e Kgolwane	1	30%
Tsamaiso e e mo Magareng:		
Badiri ba Bantsho mo Tsamaisong e e mo Magareng jaaka phesente ya Tsamaiso yotlhe e e mo Magareng	2	75%
Badiri ba basadi ba Bantsho mo Tsamaisong e e mo Magareng jaaka phesente ya Tsamaiso yotlhe e e mo Magareng	1	38%
Tsamaiso e e kwa tlase:		
Badiri ba Bantsho mo Tsamaisong e e kwa Tlase jaaka phesente ya Tsamaiso yotlhe e e kwa Tlase	1	88%
Badiri ba basadi ba Bantsho mo Tsamaiso e e kwa Tlase jaaka phesente ya Tsamaiso yotlhe e e kwa Tlase	1	44%
Badiri ba ba nang le bogole		
Bantsho Badiri ba nang le bogole jaaka phesente ya badiri botlhe	2	2%

3. Dintlha tse di botlhokwa mo karolong ya Taolo ya Tsamaiso

3.1 Boemedi mo Boeteledipeleng jo bo kwa godimo

Bakaedi ba Bantsho ba Khuduthamaga: Kamogelo ya karolo ya Taolo ya Tsamaiso e newa mabapi le batho ba Bantsho go dira jaaka bakaedi ba khuduthamaga ba boto ya setlamo, ka se se emela maemo a a kwa godimo a go dira ditshwetso tsa togamaano le boeteledipele mo mokgatlong. Sekai, fa setheo se thapa motho yo Montsho jaaka Motlhankedimogolo wa sona wa Matlotlo (CFO) kgotsa Motlhankedikhudutamagamogolo (CEO), se se abelana ka tllhamalalo mo maduong a setlamo a B-BBEE a Taolo ya Tsamaiso. Bakaedi ba Khuduthamaga ba Bantsho ba dira tiro e e fetang fela go ikobela melao, mme ba tlisa dipono le dintlha tse di kgethegileng, tse di botlhokwa mo go samaganeng le ditlhokego tsa bareki le baamegi ba ba mefutafuta. Ka go thapa batho ba Bantsho ba ba nang le bokgoni mo ditirong tseno tse di nang le tllhotlheetso, ditlamo di na le seabe mo phetogong fa gape di tokafatsa puso ya tsona le go tsamaisana ga togamaano le ditlapele tsa bosetšhaba.

Bakaedi ba Bantsho ba e seng ba Khuduthamaga: Go akaretsa Bakaedi ba Bantsho ba e seng ba Khuduthamaga ka karolo ya Taolo ya Tsamaiso go botlhokwa mo go rotloetseng mefutafuta mo go direng di tshwetso tsa togamaano le go netefatsa gore dithulaganyo tsa go busa di bontsha ditemokerafi tsa Aforikaborwa. Bakaedi ba e seng ba khuduthamaga ba abelana ka tebelelo e e ikemetseng, dipono tse di sa gobeleteng le kitso e e botlhokwa mo ditshwetsong tsa boto kwa ntle ga go amega mo ditirong tsa letsatsi le letsatsi. Rotloetsa go thapa batho ba Bantsho mo maemong a go netefatsa dipono tse di mefutafuta mo dipuisanong tsa ditogamaano tsa pakatelele, taolo ya kotsi, le maikarabelo a a tshwaraganeng a loago. Sekai, setheo se se thapang mokaedi yo e seng wa khuduthamaga yo o nang le maitemogelo mo tswelatsong le therisanong ya setšhaba se ka tokafatsa diitshimololelo tsa sona tsa tikologo, loago le go busa fa se tokafatsa maduo a B-BBEE. Se ga se nyalanye fela setlamo ka maitlthomo a phetogo mme gape se se baya e le mokgatlho o o maikarabelo mo loagong se se tsayang kakaretso le boithlamedi di le botlhokwa mo ditsweletsong tsa go dira ditshwetso.

Boeteledipele jwa Basadi ba Bantsho: Karolo ya Taolo ya Tsamaiso e baya go kala go go tokafetseng mo boemeding jwa basadi ba Bantsho mo ditorong tsa boeteledipele, e e bontshang maitlamo a maatla a a rotloetsang tekatekano ya lotso le bong. Ka go abela dintlha tsa tlaleletso mo ditlamong tse di bayang kwa pele go thapiwa ga basadi mo maemong a khuduthamaga, a e seng a khuduthamaga le a tsamaiso e kgolwane, Molao wa B-BBEE o batla go samagana le dintlha tsa lotso le bong kgotsa diponagalo tsa go se lekalekane. Tsepamisomogopolo e e netefatsa gore basadi ba Bantsho, ba gantsi ba sa emelwang sentle mo boeteledipeleng, ba kgona go fitlhelela maemo a go tsaya ditshwetso le ditšhono tsa go tlhotlheletsa togamaano ya mokgatlho. Sekai, setlamo se se thapang mosadi wa Montsho jaaka Motlhankedimogolo wa Ditiro (COO), ga se bone fela dipono tse di botlhokwa tsa boeteledipele gape se bona dintlha tsa tlaleletso mo karolong ya Taolo ya Tsamaiso. Go thapa go go tlhagisa boineelo jwa setlamo jwa go fetola fa se ntse se dira jaaka sekai se se mosola sa ka moo mefutafuta mo boeteledipeleng e ka tlisang boitlhamelo le go tokafatsa leina la setlamo.

3.2 Tsamaiso e Kgolwane, e e mo Magareng le e e kwa Tlase

Ka karolo ya Taolo ya Tsamaiso, dintlha di abelwa ditlamo tse di fitlhelelang boemedi jwa Bantsho mo maemong a Tsamaiso e Kgolwane, e e mo Magareng le e e kwa Tlase, go amogelwa botlhokwa jwa mefutafuta mo go direng ditshwetso ga tiro le maano. Kabo e e rotloetsa mekgatlho go tlhatlosa badiri ba Bantsho mo maemong a boeteledipele a a jaaka ditlhogo tsa mafapha, baeteledipele ba setlhopha, le batsamaisi ba ditiro. Ka go lebisa mogopolo mo maemong a a tsamaiso, Molao wa B-BBEE o netefatsa gore phetogo ga e felele fela mo maemong a khuduthamaga mme e fetela mo maemong otlhe a mokgatlho. Sekai, setlamo se se thapang Badiri ba Bantsho jaaka batsamaisibagolwane ba ba lebeletseng ditiro tsa kgaolo kgotsa batsamaisi ba ba mo magareng le ba ba kwa tlase ba ka tokafatsa bokgoni jwa sona jwa tiro le maduo a sona a B-BBEE. Mokgwa o o thusa ditlamo go tlhagisa thulaganyo ya neo e e mefutafuta e e siametseng go fetela kwa boeteledipeleng jwa khuduthamaga, o rotloetsa kakaretso le go tlhola dithulaganyo tsa tsamaiso tse di bontshang botoka ditemokerafi tsa Aforikaborwa.

4. Tlhomaganyo ya Tlhabololo ya Bokgoni le Taolo ya Tsamaiso

Karolo ya tlhabololo ya bokgoni e na le seabe se se botlhokwa mo go tswelletseng badiri ba Bantsho mo maemong a tsamaiso, segolobogolo mo letlhomesong la dipholisi tsa phetogo. Tlhomaganyo e e netefatsa gore mekgatlho e dirisa mananeo a a rulaganeng go katisa, go neelana ka bokgoni, kaelo le tlhabololo ya boiphediso tse di diretsweng go samagana le diphatlha tsa bokgoni gareng ga badiri ba Bantsho.

Ka katiso e e nonofileng ya bokgoni le tebelelo ya tswelelopele ya diitshimololelo tse, ditlamo di ka netefatsa kobamelo ya ditotwa tsa tekatekano le tlhabololo ya thulaganyo e e maatla ya neo e e golaganeng le tsona mo dithulaganyong tsa tatelano le go boloka. Ka go tlhohofatsa phitlhelelo ya ditšhono tsa katiso ya boleng jo bo kwa godimo le go kopanya badiri le bagakolodi ba ba nang le maitemogelo, mekgatlho e tlhama tikologo e e kgontshang mo badiri ba Bantsho ba ka bonang bokgoni, bokgoni jwa boeteledipele, le boitshepo jo bo tlhokegang go tlhatlogela kwa ditirong tsa tsamaiso. Se ga se tshegetse fela kgolo ya boiphediso jwa motho ka nosi gape se tsweletsa mefutafua ya mokgatlho le kakaretso mo boetelepeleng.

5. Boemedi jwa Baša le Batho ba ba nang le Bogole

Melawana ya Tiro e e Siameng e amogela baša le batho ba ba nang le bogole jaaka setlhopha se se tlhophilweng, gape Karolo ya Taolo ya Tsamaiso e botlhokwa mo go oketseng boemedi jwa baša mo maemong otlhe a tsamaiso, ka bogakolodi, katiso ya boeteledipele, le thulaganyo ya tatelano. Go dira jalo, ditlamo ga di na fela go tokafatsa kgaisano ya tsona gape di tla abelana mo phetogong e e nang le bokao ya ikonomi, kakaretso le tiro. Diitshimolelo tse di thusa go farologanya boiteledipele jwa ditlhopha, le go samagana le go akaretsa badiri, le go ungwela kwa bofelong mekgatlho le loago ka bobedi.

6. Kobamelo e e nolofaditsweng ya dikgwebo

Karolo ya Taolo ya Tsamaiso e tokafaditswe go dira gore kobamelo e nonofe go feta:

- **Ditotwa tse di Totobetseng:** Maitlhommo a a lekanyediwang a boemedi jwa Bantsho kwa maemong mangwe le mangwe a tsamaiso.

- **Netefatso e e Lolamisitsweng:** Kobamelo e netefadiwa ka go dirisa dipegelo tsa tekatekano ya tiro ya ditheo tseo tse di tlhokegang go di romela ka fa tlase ga Molao wa Tekatekano ya Tiro, le ditokomane tse dingwe tsa semmuso.
- **Maduo a a Kadilweng:** Dikgwebo di kgona go supa bonolo mafelo a a totilweng (sk. basadi ba Bantsho le tsamaiso e kgolwane) go bona dintlha tse kwa godimo.

7. Ditlamo/ditheo di ka fitlhelela jang karolo ya Taolo ya Tsamaiso

7.1 Go dira Tshekatsheko ya Tiragatso ya Gajaana ya Kgwebo: Go sekaseka mefutafuta ya setlhopha sa tsamaiso go akaretsa go tthatlhoba temokerafi le kokoanyo ya setlhopha ya maitemogelo go supa ditlhopha tse di sa emelwang sentle. Tshekatsheko e e tshwanetse go ela tlhoko mabaka a mefutafuta a a jaaka bong, lotso, bogolo, morafe, thuto lemorago la tiro, gape le go tlhaloganya (sk. mekgwa ya e e farologaneng ya go rarabolola mathata). Setlhopha se se mefutafuta sa tsamaiso se rotloetsa boitlhamelo, tokafatsa go dira ditshwetso, gape se bontsha botoka badirwela ba ba mefutafuta kgotsa setšhaba se mokgatlho o se direlang. Sekai, fa setlhopha sa tsamaiso ya setlamo se na le banna ba bagolo ba bantsi ka lemogaro le le tshwanang la thuto, se ka tlhoka pono e e ngokang badiri ba baša, basadi, kgotsa batho ba ba tswang kwa lemoragong le le farologaneng la setso kgotsa la ikonomiloago. Go samagana le go se lekalekane go go ka akaretsa maiteko a a totilweng a go thapa, mananeo a tlhabololo ya boeteledipele mo ditlhopheng tse di sa emelwang sentle, le go tlhola dipholisi tse di akaretsang go somarela neo e e mefutafuta. Sekao se se dirang ke setlamo sa Tshedimosetso ya Thekenoloji (IT) se se amogelang gore ga se na basadi mo maemong a tsamaiso, go se tlhotlheletsa go tlhoma mananeo a kgakololo ya badiri ba basadi le go baya maitlhommo a a mefutafuta a go ba thapa mo maemong a magolwane.

7.2 Tlhagisa Thulaganyo ya Tatelano ya Neo: Go beeletsa mo mananeong a a ineetseng go gakolola le go tlhabolola badiri ba Bantsho ke itshimololelo ya togamaano e maikaelelo a yona e leng go samagana le dikgoreletsi tsa hisetori le go rotloetsa ditšhono tse di lekalekanang tsa go tswela pele mo tirong. Mananeo a a ka thusa go aga go itshepa, bokgoni, dikgokagano tse di tlhokegang gore badiri ba Bantsho ba tswela pele mo maemong a boeteledipele. Ka go kopanya badiri ba Bantsho le bagakolodi ba ba nang le maitemogelo le go tlamela ka ditšhono tsa tlhabololo tse di

rulagantsweng, mekgatlho e ka netefatsa gore badiri ba Bantsho ba ipaakanyeditse maemo a boeteledipele a isago, fa gape ba rotloetsa setso sa tiro se se akaretsang le se se tshegetsang. Sekai, Kgwebo e kgolo e ka tlhagisa lenaneo la boeteledipele ka totobalo le le tlhametsweng badiri ba Bantsho, le le abelang katiso mo boeteledipeleng jwa togamaano, bokgoni jwa tsamaiso, le go tsamaya mo diphetogong tsa mokgatlho. Se se ka tlalelediwa ke kgakololo le bakhuduthamaga ba bagolwane ba ba tlamelang kaelo mo go tsweleng pele mo tirong, abela temogo mo go fenyeng dikgwetlho, le go tshegetsa ba ba ba gakololang mo kgolong ya bona ya porofesenale. Diitshimololelo tseo ga di tshegetse fela tlhabololo ya motho ka nosi mme gape di abelana mo mefutafuteng ka kakaretso le boemedi mo boeteledipele go ralala mokgatlho.

8. Botlhokwa jwa Karolo ya Taolo ya Tsamaiso mo B-BBEE

Kgolo ya Kgwebo: Ditlhopho tse di mefutafuta tsa tsamaiso di tlisa dipono tse di foreše le ditharabololo tsa boithamelolo.

Loago Maikarabelo: A abelang go Aforikaborwa Africa's ya phetogo ya ikonomiloago.

B-BBEE Bona Molemo: Go fitlhelela kwa godimo Tsamaiso
Dintlha tsa taolo di tokafatsa maemo a a feletseng a B-BBEE jj.

9. Se se sa tseweng e le karolo ya Taolo ya Tsamaiso go ya ka Molao wa B-BBEE

Taolo ya Tsamaiso ka Molao wa B-BBEE ga e akaretsa ditiragalo tse mo go tsona:

Maemo a Khuduthamaga a a senang tlhotlheetso ya nnete: Fa batho ba Bantsho ba thapiwa mo maemong a khuduthamaga mme ba se na dithata tsa go dira ditshwetso kgotsa tlhotlheetso ya khuduthamaga, se ga se dire Taolo ya nnete ya Tsamaiso.

Go tlhoka go nna le seabe mo tirong: fa bakhuduthamaga ba Bantsho ba akarediwa mo dithulaganyong tsa boeteledipele fela go diragatsa ditlhokego tsa kobamelolo mme

ba kgaphetswe kwa thoko mo ditirong tsa letsatsi le letsatsi tsa taolo le go tsaya ditshwetso tsa togamaano tse di botlhokwa, seno ga se balelwe jaaka taolo ya tsamaiso e e nang le bokao.

Go thapiwa ntle le maikarabelo a a abetsweng: fa batsamaisi ba Bantsho ba tlhomiwa mme diabe tsa bona di tlhoka maikarabelo a a tlhalositsweng sentle, taolo, kgotsa boipuso mo mafapheng a bona, go nyatsa maikaelelo a phetogo e e nang le bokao:

Ditiro tsa tsietso: Fa setlamo se bua maaka ka maemo a go nna le seabe ga Bantsho mo tsamaisong (sk. se bolela badiri ba Bantsho mo maemong a tsamaiso mo pampiri kwa ntle ga go ba naya thata ya nnete), se se tsewa e le tsietso mme e tlola Molao wa B-BBEE.

Go kgaphelwa thoko mo diforamong tsa go tsaya ditshwetso: Le fa bakhuduthamaga ba Bantsho ba tshotse maemo a a kwa godimo, mme ba kgaphetswe kwa thoko mo diforamong tse di botlhokwa tsa go tsaya ditshwetso, go nna teng ga bona ga go lekane le Taolo ya Tsamaiso ya nnete.

10. Seabe sa Khomišene ya B-BBEE mo go Thuseng Ditheo go Obamela Taolo ya Tsamaiso

Khomišene ya B-BBEE e na le seabe se se botlhokwa sa go netefatsa kobamelo ya karolo ya taolo ya tsamaiso ya Molao wa B-BBEE. E dira se ka go tlamela kaelo, lebelela kobamelo, batlisisa go se obamele, le go diragatsa dikgato tsa tshiamiso. Fa tlase ke ditsela tse di botlhokwa tse Khomišene e thusang ditheo tsa tsona:

10.1 Go neelana ka Dikaelo le Dikakanyo tsa Kgakololo

- Khomišene ya B-BBEE e tlamela dikaelo, ditemoso tsa tlhaloso, le dikakanyo tsa kgakololo go thusa dikgwebo go tlhaloganya ka moo karolo ya taolo ya tsamaiso e dirisiwang sentle ka teng.
- E totobatsa ditlhokego tsa go nna le seabe ga nnete go thibela go tlhagisa fela batho ba ba nyenyefaditsweng go bontsha mefutafuta le ditiro tsa tsietso mo go thapeng bakhuduthamaga ba Bantsho.

10.2. Go Batlisisa Ditiro tsa Tsietso

- Khomišene ya B-BBEE e na le taolo ya go batlisisa dingongorego tse di amanang le ditleleimi tse e seng tsa nnete tsa B-BBEEE, go tsietsa, le go thapa ba batho ba ba nyenyefaditsweng go bontsha fela mefutamefuta mo bakhuduthamaga ba Bantsho ba nang le seabe se se lekanyeditswe kgotsa ba se na sona.
- Fa setlamo se bonwa molato wa tsietso kgotsa go bua maaka, Khomišene ya B-BBEE e ka ntsha dikiletso kgotsa ya atlanegisa kgato ya semolao.

10.3 Go tlamela Temoso ya Koketsokitso le Katiso

- Khomišene ya B-BBEE e aba dithutano, katiso, le ditherisano le baamegi go thusa dikgwebo go tlhaloganya le go dirisa taolo ya tsamaiso sentle.
- Dikopano tse di thusa ditlamo ka go rulaganya ka moo go ka tsenngwang batsamaisi ba Bantsho ka teng mo maemong a go ditshwetso go na le go ba thapa go obamela melao fela.

Ka moo go golaganwang le rona ka teng:

B-BBEE Commission

Block E, 2nd Floor

the dtic Campus

77 Meintjies Street

Sunnyside

0002

Aterese ya Poso

Private Bag X84

Pretoria

0001

Mogala: (+27) 12 394 1535

Imeile: info@beecommission.gov.za

Setheo sa kgolaganano sa badirisi ba dtic: 0861 843 384

Webosaete: www.bbbeecommission.co.za